

UCHWAŁA

Dnia 25 lipca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Agnieszka Piotrowska (przewodniczący)

SSN Katarzyna Tyczka-Rote

SSN Anna Owczarek (sprawozdawca)

Protokolant Bożena Kowalska

w sprawie upadłościowej z wniosku (...) Spółdzielni Mieszkaniowej
w upadłości likwidacyjnej w W.
z udziałem O. J. i Syndyka masy upadłości (...) Spółdzielni Mieszkaniowej w
upadłości likwidacyjnej w W.
zażalenia wierzycielki O. J. na postanowienie sędziego-komisarza z dnia 19
września 2018 r.
o oddaleniu sprzeciwu,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 25 lipca 2019 r.,
zagadnienia prawnego
przedstawionego przez Sąd Rejonowy w W.
postanowieniem z dnia 1 marca 2019 r., sygn. akt X GUz (...),

"1. Czy oświadczenie wierzyciela w trybie art. 96 ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze (Dz.U. z 2015 r. poz. 233) może mieć charakter warunkowy?

w przypadku pozytywnej odpowiedzi co do pkt 1.

2. Czy dopuszczalne jest w postępowaniu wywołanym sprzeciwem w postępowaniu upadłościowym, ustalanie istnienia wzajemnej wierzytelności upadłego wobec wierzyciela i jej wysokości?"

podjął uchwałę:

Wierzytelność podlega wpisowi na listę wierzytelności w zgłoszonej wysokości także wtedy, gdy wierzyciel kwestionując wzajemną wierzytelność upadłego zgłosił zarzut ewentualny, że chce skorzystać z prawa potrącenia (art. 96

**ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe i naprawcze
- jedn. tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 233 ze zm.).**

Postanowieniem z dnia 20 kwietnia 2015 r. Sąd Rejonowy w W. ogłosił upadłość (...) Spółdzielni Mieszkaniowej w W. obejmującą likwidację majątku dłużnika. Syndyk masy upadłości wezwał dłużniczkę upadłego O. J. do zapłaty kwoty 229 274,26 zł z tytułu ostatecznego rozliczenia kosztów budowy lokalu mieszkalnego nr 11 w budynku wielorodzinnym przy ul. L. w W. oraz kwoty 85 053,70 zł z tytułu ostatecznego rozliczenia kosztów budowy lokalu usługowego nr U1 w budynku wielorodzinnym przy ul. G. w W.. Wezwana odmówiła uznania wierzytelności upadłej Spółdzielni i zgłosiła na listę swoje wierzytelności wobec masy upadłości w łącznej kwocie 1 737 126,50 zł (w tym 1 127 280 zwrot wpłaconego wkładu, 127 120,12 zł odsetki od powyższej kwoty za ostatni rok przed ogłoszeniem upadłości, 482 599,38 zł odsetki od dnia wymagalności należności głównej, 127 zł koszty postępowania o nadanie klauzuli wykonalności) składając jednocześnie oświadczenie że, „na wypadek, gdyby roszczenie upadłego objęte wezwaniami okazało się zasadne, bacząc na treść art. 89 ust. 3 prawa upadłościowego i naprawczego wraz ze zgłoszeniem wierzytelności dokonuje potrącenia przysługujących mu wierzytelności wobec upadłego” z wierzytelnościami upadłego wobec niej dotyczącymi rozliczenia kosztów budowy lokalu usługowego nr U1 w budynku wielorodzinnym przy ul. L. w W. w kwocie 229 274,26 zł oraz w następnej kolejności z tytułu rozliczenia lokalu usługowego nr U1 w budynku wielorodzinnym przy ul. G. w W. Wskazała ponadto, że wszystkie przysługujące jej wierzytelności istniały i były wymagalne w dniu ogłoszenia upadłości, a żadna z przedstawionych do potrącenia nie została nabyta w drodze przelewu lub indosu po ogłoszeniu upadłości. Syndyk sporządził drugą, uzupełniającą listę wierzytelności, na której uwzględnił wierzytelności O. J. w części obejmującej należność główną w kwocie 898 005,74 zł (w kategorii IV), odsetki w kwocie 127 120,12 zł (w kategorii IV) i w kwocie 482 599,38 zł (w kategorii V), koszty sądowe w kwocie 127 zł (w kategorii V). Zamieścił ponadto oświadczenia w rubryce „warunek/prawo potrącenia” o treści: „Potrącenie kwoty 229 274,26 zł z tytułu

niedoboru we wkładach”, a w rubryce „uwagi” o treści: „Jako kwotę główną wpisano 898 005,74 zł z uwagi na złożone oświadczenie o potrąceniu. Uznano kwotę dochodzącej wierzytelności z uwzględnieniem dokonanego potrącenia w kwocie 229 274,26 zł (niedobór wkładu budowlanego dotyczący lokalu nr U1 przy ul. L. w W.”. Wierzycielka O. J., w terminie przewidzianym w art. 265 ust. 1 prawa upadłościowego i naprawczego, złożyła do sędziego-komisarza sprzeciw co do odmowy uznania wierzytelności w części dotyczącej kwoty 229 274,26 zł i nie umieszczenia jej na liście w kategorii IV. Skarżąca zarzuciła, że oświadczenie w przedmiocie potrącenia miało charakter ewentualny, zostało złożone na wypadek, gdyby roszczenie upadłego wobec niej okazało się zasadne i miało na celu zachowanie terminu przewidzianego w art. 96 prawa upadłościowego i naprawczego, ponadto istnienie wierzytelności upadłego we wskazanej kwocie nie zostało wykazane przez syndyka.

Postanowieniem z dnia 19 września 2018 r. Sędzia komisarz oddalił sprzeciw wierzycielki stwierdzając, że treść listy odpowiada zgłoszeniu wierzytelności. Wskazał, że skoro dokonanie potrącenia w toku postępowania upadłościowego jest dla niej korzystne, to powinna dokonać wyboru czy zgłaszając wierzytelność złoży oświadczenie o potrąceniu, czy narazi się na wystąpienie przez syndyka z powództwem o zapłatę, a wtedy w ewentualnym procesie podnieść zarzuty co do istnienia wierzytelności upadłego. Oceniał, że oświadczenie O. J. w części dotyczącej istniejących wzajemnych wierzytelności zostało przyjęte przez syndyka, wywołało skutek materialno-prawny i doprowadziło do ich umorzenia, a rozstrzygnięcie o dalszych spornych roszczeniach wobec wierzycieli upadłego pozostawało poza jego kognicją, jako sędziego komisarza. Stwierdził, że na liście wierzytelności powinny być ujęte: kwota wierzytelności zgłoszona do masy upadłości, kwota przedstawiona do potrącenia i wynikająca z potrącenia, a jako uznana wierzytelność - wynikająca stąd różnica.

Sąd Rejonowy, rozpoznając zażalenie wierzycielki O. J. na powyższe postanowienie, powziął wątpliwości, którym dał wyraz w zagadnieniu prawnym przedstawionym Sądowi Najwyższemu na podstawie art. 390 § 1 w zw. z art. 13 § 2 k.p.c. Sąd wskazał na uprzywilejowanie wierzyciela wynikające ze złożenia oświadczenia o potrąceniu w trybie i terminie przewidzianym w art. 96 prawa

upadłościowego i naprawczego. Zwrócił uwagę na rozbieżność poglądów piśmiennictwa co do możliwości zgłoszenia takiego oświadczenia w formie ewentualnej oraz na niejednolite stosowanie w praktyce sądowej art. 245 ust. 1 pkt 5 prawa upadłościowego i naprawczego. Syndycy umieszczają na liście bądź pełną kwotę zgłoszonej wierzytelności z adnotacją, że wierzycielowi mimo zgłoszenia chęci skorzystania z potrącenia prawo to przysługuje albo nie przysługuje, bądź wierzytelność pomniejszoną o kwotę potrącenia, bądź wskazują na liście w pozycji „potrącenie” trzy różne kwoty obejmujące całą uznaną wierzytelność, całą wierzytelność przysługującą masie oraz rachunkowy wynik potrącenia. Zdaniem Sądu w postępowaniu upadłościowym należy dopuścić dokonanie potrącenia w formie ewentualnej, ale nie może ono doprowadzić do umieszczenia na liście wierzytelności w kwocie pomniejszonej, gdyż sędzia komisarz nie powinien prowadzić postępowania dowodowego dotyczącego rozliczeń upadłego i jego wierzyciela.

Sąd Najwyższy zważył:

Z dniem 1 stycznia 2016 r. dokonano znaczącej zmiany ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. - Prawo upadłościowe i naprawcze (jedn. tekst: Dz.U. z 2015 r., poz. 233 ze zm.), dalej jako: „p.u.n.”, związanej z przyjęciem częściowo innego modelu postępowania upadłościowego w ustawie z dnia 15 maja 2015 r. – Prawo restrukturyzacyjne (jedn. tekst: Dz.U. z 2019 r., poz. 243 ze zm.). Uchylono m.in. przepisy dotyczące upadłości z możliwością zawarcia układu, w tym art. 89 p.u.n. oraz dokonano zmiany nazwy ustawy (art. 428). Sąd Rejonowy w W. ogłosił upadłość (...) Spółdzielni Mieszkaniowej w W. obejmującą likwidację majątku dłużnika postanowieniem z dnia 20 kwietnia 2015 r., wierzycielka zgłosiła wierzytelność na listę w dniu 24 lipca 2015 r. wskazując jako podstawę art. 89 ust. 3 p.u.n., tj. przepis dopuszczający składanie przez wierzyciela, który chce skorzystać z potrącenia, oświadczenia w tym przedmiocie nie później niż przy zgłoszeniu wierzytelności jedynie na etapie od ogłoszenia upadłości do umorzenia postępowania lub zakończenia albo zmiany postanowienia o ogłoszeniu upadłości z możliwością zawarcia układu na postanowienie o ogłoszeniu upadłości obejmującej likwidację majątku upadłego. Podstawę i zasady dokonywania potrąceń w razie ogłoszenia upadłości obejmującej likwidację majątku upadłego regulują inne

przepisy, tj. art. 93-96 p.u.n. Z ustaleń Sądu przedstawiającego zagadnienie prawne nie wynika, czy w odniesieniu do upadłego nastąpiła zmiana postanowienia o ogłoszeniu upadłości, co byłoby istotne dla oceny, czy doszło do upływu terminu z art. 89 ust. 3 p.u.n., wiążącego w postępowaniu upadłościowym likwidacyjnym, czy też otworzyła się i jakich przyczyn ponownie możliwość złożenia przez wierzyciela upadłego, który chce skorzystać z prawa potrącenia, oświadczenia w tym przedmiocie w postępowaniu upadłościowym likwidacyjnym na podstawie art. 96 p.u.n. (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2012 r., V CSK 95/11, z dnia 5 lutego 2016 r., IV CSK 352/15 - nie publ.). Podstawą wykładni dokonywanej przez Sąd Najwyższy przy rozstrzyganiu przedstawionego zagadnienia prawnego są zatem przepisy p.u.n., w brzmieniu obowiązującym w dniu 31 grudnia 2015 r., bowiem zgodnie z przepisem przejściowym (art. 499 prawa restrukturyzacyjnego) w sprawach, w których wniosek o ogłoszenie upadłości wpłynął do tego dnia, stosuje się przepisy dotychczasowe. Przyjęto ponadto, że wobec braku odmiennych ustaleń Sądu, termin oświadczenia wierzycielki o skorzystaniu z potrącenia, połączonego ze zgłoszeniem wierzytelności, został zachowany.

Rozważania należy rozpocząć od zwrócenia uwagi na rozbieżność w części dotyczącej sformułowania samego zagadnienia prawnego, w którym oznaczono oświadczenie wierzyciela jako „warunkowe”, a jego uzasadnieniem, odnoszącym się do potrącenia ewentualnego, dokonywanego przez wierzyciela przy zgłoszeniu wierzytelności na listę wierzytelności. Pojęcia te nie są tożsame. Orzecznictwo i piśmiennictwo zgodnie odróżniają „potrącenie” jako oświadczenie woli wierzyciela będącego dłużnikiem wzajemnym dłużnika, wywołujące skutek materialno-prawny w postaci umorzenia zobowiązania, od „zarzutu potrącenia” jako środka obrony mającego postać czynności wierzyciela, polegającej na złożeniu po dokonaniu potrącenia oświadczenia procesowego powołującego się na jego następstwa (por. m.in. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 19 października 2007 r., III CZP 58/07, OSNC 2008, nr 5, poz. 44, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 marca 1998 r., I CKN 522/97, OSNC1998, nr 11, poz. 176, z dnia 13 października 2006 r., III CSK 256/06, OSNC 2007, nr 7-8, poz. 116). Czynność taka ma charakter wtórny względem oświadczenia o potrąceniu. Brak wątpliwości co do tego, że złożenie oświadczenia o potrąceniu pod warunkiem

albo z zastrzeżeniem terminu jest niedopuszczalne i nie ma podstaw do czynienia wyjątku od tej zasady w postępowaniu upadłościowym (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2013 r., III CZP 26/13, OSNC 2014, nr 6, poz. 55). Stanowisko to odwołuje się do definicji warunku w rozumieniu art. 89 k.c., uzależniającego powstanie (warunek zawieszający) lub ustanie (warunek rozwiązujący) skutków czynności prawnej od zdarzenia przyszłego i niepewnego. Stanowi on składnik treści czynności prawnej, uzależniający jej skuteczność prawną od zdarzenia o wskazanym charakterze, ma znaczenie *accidentale negotii* i w "sensie technicznym" postać zastrzeżenia. Warunkowa czynność prawna skutkuje związaniem stron dotąd, dopóki zdarzenie przyszłe i niepewne się nie ziszczy. Oznacza to, że oświadczenia stron są definitywne w chwili dokonania czynności, tylko jej skuteczność zależna jest od spełnienia warunku, a ziszczenie się (lub nieziszczenie) zdarzenia, od tego momentu i bezpośrednio powoduje uzyskanie, zmianę lub utratę praw lub obowiązków przez strony umowy (por. uzasadnienie postanowienia składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2013 r., III CZP 85/12, OSNC 2013, nr 11, poz. 132). Sytuacja taka znacząco różni się od potrącenia ewentualnego (i odpowiadającego mu zarzutu potrącenia ewentualnego) polegającego na oświadczeniu wierzyciela, że przysługuje mu wierzytelność, ale połączonego z zaprzeczeniem istnienia wierzytelności wzajemnej, przy jednoczesnym wskazaniu, że gdyby okazało się, iż taka wierzytelność istnieje to przez potrącenie to doszło do jej umorzenia. Skutek retroaktywny umorzenia nastąpiłby wówczas z mocy ustawy (art. 499 zd. 2 k.c.). Dopuszczalność potrącenia ewentualnego zgodnie przyjęto w orzecznictwie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 1 grudnia 1961 r., IV CR 212/61, OSNC 1963, nr 6, poz. 120, z dnia 22 listopada 1968 r., I CR 538/68, OSN 1969, nr 11, poz. 204, z dnia 9 listopada 2011 r., II CSK 70/11, nie publ., z dnia 14 czerwca 2013 r., V CSK 389/12, nie publ., z dnia 9 sierpnia 2016 r., II CZ 83/16, nie publ.). Skuteczność oświadczenia wierzyciela o potrąceniu jest uzależniona od potwierdzenia istnienia wzajemności wierzytelności, umożliwiającej kompensację poprzez zaliczenie, i nie może być utożsamiana ze złożeniem pod warunkiem zawieszającym, o którym mowa w art. 89 k.c. Oceny następstw potrącenia ewentualnego, stosownie do wykazania przesłanek potrącenia,

dokonywane w postępowaniu, którego przedmiotem jest ocena zasadności roszczenia skierowanego przeciwko składającemu oświadczenie w tym przedmiocie. Wskazany brak konsekwencji Sądu drugiej instancji w zakresie oznaczenia charakteru potrącenia nie stoi na przeszkodzie rozpoznaniu przedstawionego zagadnienia, gdyż nie budzi wątpliwości, że oświadczenie złożone przez wierzycielkę przy zgłaszaniu wierzytelności na listę miało charakter ewentualny.

Istota zagadnienia prawnego dotyczy tego, czy dopuszczalne jest potrącenie ewentualne w postępowaniu upadłościowym, a jeżeli tak to jak należy oznaczyć sumę, w jakiej wierzytelność podlega uznaniu na liście wierzytelności, szczególności czy w skompensowanej wysokości. Tak sformułowany problem nie był, jak dotąd, przedmiotem wypowiedzi Sądu Najwyższego. Judykatura wyjaśniała nim m.in. relacje między potrąceniem regulowanym kodeksem cywilnym a prawem upadłościowym i naprawczym przyjmując, że mają one charakter komplementarny (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2012 r., V CSK 95/11, nie publ.). Stwierdzono, że postępowanie upadłościowe jest rodzajem postępowania sądowego, jednak jego wszczęcie nie powoduje skutków zawisnięcia sporu ani powagi rzeczy osądzonej co do orzeczeń w nim zapadłych, także dotyczących rozstrzygnięć o skuteczności potrącenia, w tym ustalenia listy wierzytelności (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2007 r., III CZP 125/06, OSNC 2007, nr 11, poz.162, która zapadła w okresie obowiązywania Prawa upadłościowego z 1934 r., ale zachowała aktualność, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2012 r., V CSK 311/10, OSNC-ZD 2011, nr 3, poz. 65, z dnia 22 października 2015 r., IV CSK 749/14, nie publ., z dnia 5 lutego 2016 r., IV CSK 352/15, nie publ.). Wskazano, że potrącenie dokonane w postępowaniu upadłościowym nie jest dochodzeniem roszczenia w rozumieniu art. 263 p.u.n., zapłatą ani jej surogatem, spełnia jednak funkcję zapłaty i funkcję egzekucyjną w zakresie wygaśnięcia zobowiązania (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2013 r., III CZP 26/13). Zgodzono się co do tego, że oświadczenia co do potrącenia składane przez wierzyciela i w imieniu upadłego przez syndyka mają charakter prawokształtujący i mogą obejmować czynność materialno-prawną lub procesową (zarzut), względnie stanowić czynność o podwójnym skutku. W zasadzie nie kwestionuje się,

że skuteczność zgłoszenia potrącenia potwierdza dopiero prawomocne postanowienie sędziego komisarza (lub postanowienie sądu) co do umieszczenia skompensowanej wierzytelności z akceptacją potrącenia na liście wierzytelności (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2007 r., III CZP 125/06). Negatywna ocena w tym przedmiocie nie uniemożliwia dokonywania, w toku postępowania o zapłatę wszczętego następnie przez syndyka, oceny skutków materialno-prawnych oświadczenia złożonego w postępowaniu upadłościowym. Szczegółowo wyjaśniano również znaczenie i skutki upływu terminów przewidzianych w art. 89 ust. 3 i art. 96 p.u.n., które wiążą się z czynnością zgłoszenia wierzytelności. Wskazano, że zwrot "nie później" wyznacza związek między oświadczeniami woli (równoczesne materialno-prawne potrącenie) i wiedzy (zawiadomienie o wcześniejszym potrąceniu) a oświadczeniem o czynieniu użytku ze swojego uprawnienia, jako swego rodzaju zarzutem wierzyciela upadłego. Termin wskazany w tych przepisach uznano za termin zawity do złożenia oświadczenia o korzystaniu z potrącenia. Następstwa jego uchybienia są zarówno w orzecznictwie jak i w piśmiennictwie oceniane rozbieżnie. Dominuje pogląd, że musi być on zachowany, jeżeli wierzyciel chce on skorzystać z uprzywilejowanego sposobu zaspokojenia - w formie potrącenia - wierzytelności zgłaszanej do masy upadłości (odmiennie: wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2012 r., V CSK 311/10). Zaniechanie złożenia oświadczenia o korzystaniu z prawa potrącenia łącznie ze zgłoszeniem wierzytelności pociąga za sobą konsekwencje w postaci niemożliwości uzyskania przez wierzyciela upadłego zaspokojenia w ramach postępowania upadłościowego i skutkuje uczestniczeniem w podziale funduszy masy upadłości wspólnie z innymi wierzycielami upadłego na zasadach ogólnych. Wierzyciel upadłego, który w zawitym terminie nie złożył oświadczenia o potrąceniu własnej wierzytelności przysługującej mu przeciwko upadłemu, może - w równoległym toczącym się postępowaniu z powództwa syndyka masy upadłości o zapłatę - skutecznie podnieść zarzut potrącenia tej wierzytelności z dochodzoną wobec niego wierzytelnością wzajemną upadłego (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 22 października 2015 r., IV CSK 749/14, nie publ., z dnia 17 stycznia 2007 r., II CSK 315/06, nie publ., z dnia 23 stycznia 2019 r., I CSK 749/17, OSNC 2019,

nr 11, poz. 112). Opowiedziano się jednak także za poglądem, że prekluzyjny skutek upływu terminu prowadzi do niemożności powołania (utruty) zarzutu także w następczym postępowaniu z powództwa syndyka o zapłatę a nawet, że brak zgłoszenia oznacza zrzeczenie się przez wierzyciela prawa potrącenia. Przyjęto dopuszczalność samodzielnego potrącenia (zarzutu) wówczas, gdy wierzyciel z usprawiedliwionych przyczyn nie wiedział o istnieniu wzajemnej wierzytelności upadłego i nie zgłosił go w postępowaniu upadłościowym. Rozstrzygnięcie tych wątpliwości w obecnym postępowaniu jest zbędne, gdyż nie ma znaczenia dla wyjaśnienia przedstawionego zagadnienia prawnego.

Za dopuszczalnością zgłoszenia zarzutu potrącenia ewentualnego w postępowaniu upadłościowym opowiada się piśmiennictwo, w zasadzie zgodnie wskazując na celowość jego wykorzystania wtedy, gdy wierzyciel kwestionując wprawdzie istnienie wzajemnej wierzytelności upadłego, ale wiedząc, że stanowisko syndyka w przedmiocie skuteczności potrącenia może być odmienne, ogranicza się do zastrzeżenia możliwości powołania się na umorzenie wierzytelności w innym postępowaniu. Przepisy postępowania upadłościowego nie wykluczają potrącenia ewentualnego. Przemawiają za nim inne istotne argumenty. Po pierwsze także w tym postępowaniu może istnieć uzasadniony interes prawny wierzyciela, polegający na wstrzymaniu się ze zgłoszeniem skutecznego zarzutu potrącenia z uwagi na kwestionowanie wzajemnej wierzytelności upadłego i wymuszeniu na syndyku wszczęcia postępowania o zapłatę umożliwiającego dokonanie rozliczenia. Po drugie - wystąpienie przez wierzyciela upadłego z powództwem o zapłatę po ogłoszeniu upadłości jest niedopuszczalne, a termin zakreślony art. 96 p.u.n. ma charakter zawity. Po trzecie - badanie istnienia tzw. stanu potrącalności w zakresie wzajemnej wierzytelności upadłego powinno nastąpić w postępowaniu rozpoznawczym a nie upadłościowym. Dopuszczenie go w trybie przewidzianym dla sporządzania listy wierzytelności oznaczałoby, że już wówczas syndyk (sędzia komisarz, sąd rozpoznający zażalenie) ustalałby stan masy upadłości. Tymczasem postępowanie takie ma ustalić zakres pasywów obejmujących wierzytelności wobec upadłego, podlegające zaspokojeniu z funduszy masy upadłości, a nie aktywów. Kognicja sędziego komisarza na etapie rozpoznawania sprzeciwu i zatwierdzania listy nie

obejmuje prowadzenia postępowania rozpoznawczego w zakresie istnienia zaprzeczonej wierzytelności upadłego. Oznacza to, że powinno się ono toczyć na zasadach ogólnych, a kwestionowana wierzytelność upadłego wejdzie w skład masy upadłości dopiero po uzyskaniu tytułu wykonawczego przeciwko jego dłużnikowi (wierzycielowi wzajemnemu) chyba, że w wypadku podniesienia przez pozwanego zarzutu potrącenia sąd rozpoznający sprawę z powództwa syndyka uzna, że wcześniejsza czynność potrącenia była skuteczna. Argument, że dokonanie potrącenia w toku postępowania upadłościowego zawsze będzie korzystne dla wierzyciela jest chybiony o tyle, że opiera się na założeniu nie kwestionowania wzajemnej wierzytelności upadłego i pomija możliwość uwzględnienia zmian powstałych następczo także po zatwierdzeniu listy. Za przyjęciem potrącenia ewentualnego przemawia także celowe wprowadzenie w ustawie możliwości uprzywilejowanego zaspokojenia się wierzyciela składającego oświadczenie o potrąceniu jako odstąpienia od przyjętych w prawie upadłościowym zasad zaspokajania zgłoszonych i uznanych wierzytelności w drodze podziału funduszy masy upadłości, tj. zasady pierwszeństwa i proporcjonalności lub też podziału sum uzyskanych ze zbycia przedmiotów obciążonych rzeczowo, służącego zabezpieczeniu jego jednostkowego interesu.

Postępowanie w przedmiocie ustalenia zakresu pasywów masy ma charakter sformalizowany (art. 236 i nast. p.u.n.). Obejmuje ono zgłoszenie wierzytelności, ich sprawdzanie i ustalenie listy wierzytelności przez syndyka, przekazanie jej sędziemu komisarzowi celem zatwierdzenia. Zgodnie z art. 245 p.u.n. na liście wierzytelności, ujednocionej i prowadzonej w sposób oznaczony w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 grudnia 2015 r. w sprawie określenia wzoru listy wierzytelności (Dz.U. 2015, poz. 2219), umieszcza się w osobnych rubrykach następujące dane: sumę, w jakiej wierzytelność podlega uznaniu, kategorię, w jakiej wierzytelność podlega zaspokojeniu, istnienie i rodzaj zabezpieczenia wierzytelności oraz określenie sumy, według której będzie obliczany głos wierzyciela, wskazanie czy wierzytelność jest uzależniona od warunku, czy wierzycielowi przysługuje prawo potrącenia, stan postępowania sądowego lub administracyjnego w sprawie zgłoszonej wierzytelności, jej zabezpieczenia lub prawa potrącenia. Ponadto, jeżeli syndyk, nadzorca sądowy

albo zarządca zaprzecza w całości lub w części oświadczeniom wierzyciela, uzasadnia to w osobnej rubryce. Syndyk, nadzorca sądowy albo zarządca umieszcza na liście wierzytelności także oświadczenie upadłego i podane przez niego uzasadnienie, jeżeli upadły złożył takie oświadczenie, albo wzmiankę, że upadły oświadczenia takiego nie złożył i z jakiej przyczyny. Wykładnia językowa zwrotu „suma, w jakiej wierzytelność podlega uznaniu” prowadzi do wniosku, że obejmuje ona wysokość zgłoszonej i nie kwestionowanej przez syndyka wierzytelności, a w wypadku zgłoszenia zarzutu dokonania potrącenia, nie mającego charakteru ewentualnego - wynik obrachunku wynikającego ze skompensowania wierzytelności wzajemnych. Pojęcie „uznanie” polega w tym wypadku na przyznaniu, niezaprzeczeniu zasadzie i wysokości wierzytelności, ale nie złożeniu oświadczenia wywołującego skutki materialno-prawnych. W szczególnej sytuacji zgłoszenia zarzutu potrącenia ewentualnego syndyk powinien wskazać na liście, jako sumę, w jakiej wierzytelność podlega uznaniu, pełną kwotę zgłoszonej i uzasadnionej wierzytelności. Dokonanie kompensaty na podstawie takiego oświadczenia, jako sprzeczne z wolą wierzyciela, jest niedopuszczalne. Niezależnie od tego w rubryce listy wierzytelności oznaczonej jako „Czy wierzycielowi przysługuje prawo potrącenia” należy zamieścić stwierdzenie w przedmiocie przysługiwania wierzycielowi potrącenia, bez względu na jego charakter i skuteczność, w tym uwzględnienie umorzenia już w rubryce oznaczającej wysokość uznanej wierzytelności. Uzasadnienie stanowiska syndyka zaprzeczającego w całości lub w części oświadczeniom wierzyciela, ujawnia się w osobnej rubryce. Wszelkie inne dane, w tym ujawnienie treści oświadczenia upadłego, powinny być ujęte w dalszych pozycjach listy. W terminie dwóch tygodni od dnia obwieszczenia i ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym o przekazaniu listy wierzytelności sędziemu-komisarzowi, każdy wierzyciel umieszczony na liście może złożyć do sędziego-komisarza sprzeciw co do uznania wierzytelności, a co do odmowy uznania - ten, któremu odmówiono uznania zgłoszonej wierzytelności, upadłemu przysługuje sprzeciw w tym samym terminie, o ile projekt nie jest zgodny z jego wnioskami lub oświadczeniami (art. 256 p.u.n.). Nie budzi wątpliwości, że umieszczenie w projekcie listy kwoty wierzytelności pomniejszonej o kwotę

bezpodstawnie uwzględnionego potrącenia ewentualnego jest równoznaczne z odmową uznania wierzytelności w tej części i wyznacza zakres zaskarżenia sprzeciwem. Po uprawomocnieniu się postanowienia sędziego-komisarza w sprawie sprzeciwu, a w razie jego zaskarżenia, po uprawomocnieniu się postanowienia sądu, sędzia-komisarz uwzględniając ich treść, zatwierdza listę wierzytelności. Jeżeli rozstrzygnięcie w przedmiocie skuteczności potrącenia ewentualnego wierzyciela upadłego zapadnie w innym postępowaniu już po zatwierdzeniu listy wierzytelności sędzia komisarz bądź dokonuje zmian na liście (art. 261 p.u.n.) bądź prostuje ją, przy czym zmiana wysokości wierzytelności zaistniała po ustaleniu listy wierzytelności jest uwzględniana przy sporządzeniu planu podziału albo przy głosowaniu na zgromadzeniu wierzycieli (art. 262 p.u.n.). Interes wierzyciela upadłego nie doznaje zatem uszczerbku.

W związku z tym, że przedstawione zagadnienie prawne dotyczy etapu postępowania sądowego w przedmiocie zaskarżenia postanowienia sędziego-komisarza w sprawie sprzeciwu wierzyciela od odmowy uznania wierzytelności, ograniczono treść uchwały do istoty wątpliwości, dotyczących treści listy wierzytelności w wypadku podniesienia przez wierzyciela upadłego przy zgłoszeniu wierzytelności zarzutu potrącenia ewentualnego. Z tych względów Sąd Najwyższy orzekł jak w uchwale.

jw